

Programele candidaților și candidatelor la alegerile prezidențiale din Moldova 2024: între împărțirea de elefanți grațuiți și promisiuni realiste

Marina Soloviova
13 Octombrie 2024

În prezentul articol, analizăm pe scurt principalele componente socio-economice ale programelor electorale prezentate de candidații și candidatele la alegerile prezidențiale din 20 octombrie 2024 din perspectiva oportunității și fezabilității angajamentelor propuse.

Introducere

Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova a înregistrat 11 candidați și candidate la alegerile prezidențiale din 20 octombrie 2024. Majoritatea candidaților și candidatelor s-au lansat în cursă cu programe detaliate, în care își asumă angajamente în calitate de șefi de stat, ceea ce denotă o oarecare evoluție pozitivă a culturii electorale comparativ cu campaniile de la alegerile precedente. Cu toate acestea, persistă o continuitate foarte încăpățânată a practicii concurenților la alegeri de a-și asuma angajamente socio-economice nerealiste, care depășesc posibilitățile efective ale titularilor funcțiilor de stat la care se pretinde ori ale economiei în general, sau de a-și pune obiective socio-economice inoportune care germinează din neînțelegerea sau ignorarea teoriei economice și dovezilor empirice.

Conform Constituției Republicii Moldova¹, Președintele țării este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării. Președintele Republicii Moldova poate lua parte la lucrările Parlamentului, îi poate adresa mesaje cu privire la principalele probleme ale națiunii și, în anumite circumstanțe, poate dizolva Parlamentul. Președintele țării are atribuții importante în domeniul politicii externe și apărării: el sau ea poartă tratative și ia parte la negocieri, încheie tratate internaționale în numele Republicii Moldova, este comandantul suprem al forțelor armate, poate declara mobilizarea parțială sau generală. În caz de agresiune armată îndreptată împotriva țării, Președintele Republicii Moldova ia măsuri pentru respingerea agresiunii, declară stare de război și ia alte măsuri pentru asigurarea securității naționale și a ordinii publice. Președintele Republicii Moldova soluționează problemele cetățeniei Republicii Moldova și acordă azil politic, numește în anumite funcții publice și conferă grade superioare de clasificare lucrătorilor din procuratură, judecătoria și altor categorii de funcționari; poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința asupra problemelor de interes național; suspendează actele Guvernului ce contravin legislației ș. a. Președintele țării nu stabilește nivelul sau coeficientul de indexare a pensiilor, nu conduce lucrările de construcție a drumurilor, spitalelor sau altor obiecte de infrastructură, nu se ocupă cu managementul datoriei publice, nu stabilește obiectivele și măsurile de politică fiscală sau monetară, nu creează locuri de muncă. Președintele poate doar să atragă

¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142462&lang=ro

atenția legislativului la aceste probleme sau să facă uz de dreptul său de inițiativă legislativă, ceea ce nu înseamnă neapărat că inițiativele vor fi susținute.

În pofida limitelor menționate, concurenții electorali pentru funcția de președinte tind să denunțe ritualic problemele țării anume în aceste domenii și se angajează să le soluționeze. Frustrările legitime ale alegătorilor ce țin de insuficiența pensiilor și salariilor, calitatea și accesibilitatea serviciilor publice au generat un vid în politică, pe care candidații l-au umplut cu promisiuni de soluții populiste. De cele mai multe ori, candidații înaintează propuneri ce presupun o extindere serioasă a cheltuielilor publice (creșterea pensiilor și indemnizațiilor, scăderea impozitelor și acordarea de subvenții, investiții publice masive în infrastructură), fără a indica sursele și modalitățile concrete de finanțare a acestor cheltuieli. Or, după cum știm, „nu există prânzuri gratuite”, cineva trebuie să plătească pentru ele. Creșterea cheltuielilor statului pentru anumite articole trebuie să fie finanțată fie prin reducerea cheltuielilor publice pentru alte articole, fie prin impozite mai mari, fie prin datorie publică, fie prin creștere economică. Candidații și candidatele tind să respingă categoric ideea creșterii datoriei publice, omit să specifice acele domenii în care trebuie reduse cheltuielile statului pentru a elibera mijloace, nu vorbesc despre creșterea impozitelor, ci mizează pueril pe „reformele economice” imaginare, care trebuie să producă creșterea economică scontată, fără a prezenta, de regulă, o viziune clară și convingătoare despre locomotivele acestei creșteri.

În cele ce urmează, vom analiza pe scurt principalele prevederi socio-economice din programele electorale ale candidaților și candidatelor din perspectiva oportunității lor și fezabilității, în ordinea apariției concurenților pe buletinul de vot aprobat de CEC. Nu pretendem la o analiză exhaustivă a tuturor meritelor și neajunsurilor programelor socio-economice, ci mai degrabă intenționăm să transmitem cititorilor spiritul programelor în baza unor exemple.

Alexandr Stoianoglo

Primul candidat din buletinul de vot, Alexandr Stoianoglo, înaintat de Partidul Socialiștilor, vine cu o ofertă electorală cu sloganul „*Dreptate pentru toți*”. La momentul scrierii articolului, nu a fost publicat un document de program integral, dar există mai multe articole apărute în mass-media și pe rețelele de socializare, în care sunt prezentate principalele angajamente electorale. Obiectivele propuse de acest concurent pe domeniul socio-economic ating un spectru larg de probleme, multe dintre care depășesc limitele atribuțiilor stabilite de legislație pentru Președintele Republicii Moldova, ca și în cazul celorlalți candidați și candidate. Astfel, sunt abordate aspecte ce țin de: susținerea persoanelor în etate, îmbunătățirea sistemului educațional, dezvoltarea sectorului agricol, prevenirea depopulării, relansarea economiei etc.

Unul din principalele angajamente socio-economice ale candidatului este „**reindexarea pensiilor pentru anul 2022**”³, pe lângă alte măsuri de susținere a vârstnicilor. Dacă facem abstracție de faptul că indexarea pensiilor nu ține de responsabilitățile președintelui Republicii Moldova, ci face parte din mandatul Guvernului, suntem de acord că pensiile trebuie majorate, dar nu suntem convinși că acest lucru trebuie să se facă prin reindexare. Dacă recalculăm pensia curentă medie pentru limita de vârstă în banii anului 2020, făcând ajustări la inflația acumulată pe parcursul timpului, observăm că pensia medie este totuși în creștere reală, deci pensia medie nu rămâne în urma prețurilor (tabelul 1). Altceva este faptul că pensia medie, cu toate creșterile, rămâne inacceptabil de mică în raport cu mai mulți indicatori. Rata medie de

³ <https://socialistii.md/aleksandr-stoianoglo-predstavil-polozhenija-predvybornoj-programmy-po-podderzhke-pozhilyh-liudej/>

Înlocuire a salariului prin pensie în Republica Moldova rămâne mult sub nivelul de 40%, prevăzut de *Convenția OIM nr. 102 privind normele minime de securitate socială*⁴. Pensia medie pentru limita de vârstă este doar cu puțin deasupra pragului sărăciei absolute, iar 46% din locuitorii Republicii Moldova pentru care principala sursă de venit este pensia au trăit, în anul 2023, cu cheltuieli de consum sub pragul sărăciei absolute.

Tabelul 1. Indicatorii pensiei medii lunare pentru limita de vârstă

	2020	2021	2022	2023	2024
Indicele prețurilor de consum, decembrie anul curent față de decembrie anul precedent, %	100.4	113.9	130.2	104.2	104.4 (august, de la începutul anului)
IPC cumulat, anul 2020=1	1.00	1.14	1.48	1.55	1.61
Mărimea medie a pensiei lunare pentru limita de vârstă (trimestrul IV), lei	2 001	2 270	3 155	3 680	3 960 (la 1 iulie 2024)
Mărimea medie a pensiei lunare pentru limita de vârstă (trimestrul IV), în lei anulului 2020	2 001	1 992	2 126	2 380	2 452
Câștigul salarial mediu lunar brut (trimestrul IV), lei	8 860	9 768	11 539	13 401	14 069 (tr. II 2024)
Rata de înlocuire a salariului mediu prin pensia medie pentru limita de vârstă, %	22.6	23.2	27.3	27.5	28.1
Minimul de existență, pensionari pentru limita de vârstă, semestrul II, lei	1 754	1 827	2 285	2 390	-
Raportul dintre pensia medie pentru limita de vârstă și minimul de existență pentru pensionari, %	114.1	124.2	138.1	154.0	-
Pragul sărăciei absolute	2 174	2 285	2 942	3 337	-
Raportul dintre pensia medie pentru limita de vârstă și pragul sărăciei absolute, %	92.0	99.3	107.2	110.3	-

Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS

Rezultă că pensiile într-adevăr trebuie majorate, dar nu din motivul rămânerii în urmă în raport cu prețurile, ci din considerentul decalajului față de standardele minime de securitate socială. Majorarea pensiilor (sau măcar menținerea valorii lor reale) este o problemă care, cu timpul, se va complica tot mai mult, din cauza creșterii numărului de beneficiari ca rezultat al îmbătrânirii populației, pe de o parte, și a scăderii populației ocupate (și deci a numărului de contribuabili la fondul de asigurări sociale), pe de altă parte. Din păcate, candidatul nu specifică exact cum are de gând să rezolve această ecuație și să găsească surse sustenabile de finanțare a deficitului asigurărilor sociale, nici nu a indicat de câți bani va fi nevoie pentru a realiza promisiunea.

Din diverse discursuri publicate, desprindem intenția de a realiza o „reformă liberală în economie”⁵, care ar trebui să producă creștere economică și deci sporirea veniturilor bugetare, dar fără să fie specificate suficiente detalii.

Drept una din măsuri în cadrul reformei economice liberale propuse, candidatul avansează ideea de a-**„elibera pe antreprenori de inspecțiile și taxele chinuitoare**, de instrucțiunile obscure și de actele adiționale”⁶. Nu se precizează de care anume inspecții trebuie eliberați antreprenorii, dar, cu toate că într-adevăr există abuzuri, nu credem că este rațional de renunțat la controale din partea statului. Controalele în vederea asigurării calității și siguranței produselor și serviciilor, protecției consumatorului, condițiilor

⁴ https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C102

⁵ https://www.youtube.com/watch?v=uC_1SXz-Udg

⁶ <https://socialistii.md/v-kishineve-sostojsia-oficialnyj-zapusk-predvybornoj-kampanii-kandidata-v-prezidenty-respubliki-moldova-aleksandra-stojanoglo/>

adevurate de muncă nu sunt un moft, ci o necesitate, inclusiv și pentru întreprinderi. De exemplu, dacă este vorba de Inspectoratul de Stat al Muncii, atunci mandatul ISM trebuie neapărat să includă efectuarea de controale inopinate. Aceasta este necesar, în primul rând, pentru conformitate cu prevederile *Convenției OIM nr. 81 privind inspecția muncii*, care prevede că inspectorii de muncă autorizați trebuie să fie împuterniciți să intre liber și fără notificare prealabilă în orice spațiu de muncă supus inspecției⁷. În al doilea rând, chiar asociațiile patronale s-au expus în favoarea revenirii la practica controalelor inopinate din partea ISM, pentru că absența acestor controale subminează mediul concurențial (întreprinderile care respectă legislația muncii nu pot concura cu afacerile care nu o respectă). În plus, fără controale, ocuparea informală și evaziunea fiscală va crește, ceea ce îl va împiedica pe candidat să găsească bani în buget pentru indexarea promisă a pensiilor din 2022.

Un alt obiectiv economic important enunțat de candidat este susținerea sectorului agroalimentar al țării, inclusiv prin măsuri care includ „asigurarea **accesului producătorilor agricoli și din industria alimentară autohtoni în rețelele comerciale din țară**” (bănuim că este vorba de cele 50% din spațiul de pe rafturi, despre care s-a polemizat mult) și „modificarea Legii cu privire la achizițiile publice, astfel încât pentru **instituțiile publice să se achiziționeze în mod prioritar produse alimentare autohtone**”. Din nou, deși intenția de a susține producătorul autohton este salutară și necesară, mijloacele alese sunt dubioase. Adoptarea unor asemenea măsuri ar putea ridica probleme de conformare la normele Organizației Mondiale a Comerțului în ceea ce privește principiile nediscriminării și tratamentului național. În particular, *Acordul General pentru Tarife și Comerț*, art. III, stipulează că produsele străine trebuie să fie tratate la fel ca produsele naționale după ce au intrat pe piață, fără discriminare împotriva produselor importate⁸. Teoretic, un stat poate justifica favorizarea produselor autohtone pe motive de securitate alimentară sau promovare a dezvoltării economice interne, însă acestea trebuie argumentate atent și ar putea fi contestate de alți membri ai OMC. Mai mult decât atât, promovarea producătorului autohton în detrimentul importurilor poate genera răspuns proporțional din partea importatorilor de produse moldovenești, ceea ce va lovi în companiile autohtone care exportă. O cale mai sigură ar fi, de exemplu, susținerea producătorilor agricoli autohtoni în ceea ce privește cooperarea între ei și consolidarea capacităților, astfel încât ei împreună să poată satisface cerințele magazinelor (reclamația principală a rețelelor comerciale față de producătorii agricoli locali este că ei nu pot asigura cantitățile necesare și continuitatea livrărilor), precum și programele de suport financiar și tehnic în vederea implementării standardelor de calitate la nivel de producere.

Maia Sandu

Președinta curentă, înaintată de Partidul Acțiune și Solidaritate, a intrat în cursa electorală pentru alegerile prezidențiale din 2024 cu un program electoral intitulat „*Planul Maiei Sandu pentru Moldova*”⁹. Strict vorbind, acesta nu este un plan, ci mai degrabă o listă de obiective pentru viitor cu descrierea realizărilor anterioare, deoarece nu conține măsuri și termene exacte de realizare, indicatori de monitorizare, surse de finanțare și alte elemente caracteristice unui plan. Unele obiective ale programului, cum ar fi cele referitoare la salarii, încadrarea tinerilor în câmpul muncii, reabilitarea drumurilor, depășesc limitele atribuțiilor stabilite de legislație pentru Președintele Republicii Moldova. Alte obiective, de exemplu, o politică externă deschisă și activă, pregătirea țării pentru aderarea accelerată la Uniunea

⁷ https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C081

⁸ https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm#articleIII

⁹ https://drive.google.com/file/d/1JoOK10OY1R6Q1uKSehApjDn9duM4Nas_/view

Europeană se încadrează în atribuțiile președintelui. Comparativ cu programul de la alegerile prezidențiale precedente (2020)¹⁰, obiectivele programului din 2024 sunt formulate într-o manieră mai prudentă, fără optimism exagerat și, pe alocuri, fără asumarea unor ținte concrete.

Printre principalele obiective socio-economice, candidata își asumă angajamentul de a „încuraja investițiile în economie și de a crește veniturile, pentru ca salariul minim lunar să ajungă la cel puțin 10 000 lei, iar **salariul mediu să ajungă la 25 000 lei pe lună până în 2030**”. Mai întâi de toate, trebuie să menționăm că nivelul salariului mediu este rezultatul cumulat al deciziilor luate în mod individual de mulți agenți economici. Aceste decizii, la rândul lor, depind, situațional, de cererea și oferta de pe piața muncii, iar fundamental – de productivitatea muncii. Statul nu are pârghii pentru a determina salariul mediu în mod direct și doar poate să-l influențeze prin mijloace indirecte, cum ar fi stabilirea salariului minim sau salarizarea personalului angajat în sfera publică. Din acest considerent, în mod ideal, candidații la funcții de stat nu ar trebui să facă promisiuni legate de niveluri concrete ale salariului mediu.

Dacă însă facem abstracție de limitele statului și analizăm fezabilitatea planului per se, putem spune că obiectivul de a avea, în termen de 6 ani, un salariu mediu pe republică de 25 000 de lei are, pe de o parte, meritul de a fi realist, pe de altă parte, nu este foarte ambițios. Presupunând că salariul mediu lunar în anul 2024 va fi egal cu cel înregistrat în trimestrul II 2024, adică 14 069 de lei, va fi necesară o creștere anuală de circa 10% pentru ca în anul 2030 salariul mediu să ajungă la 25 000 de lei (tabelul 2). Având în vedere inflația prognozată în jurul valorii de 5% pentru următorii ani, va fi necesară o creștere anuală a salariului mediu de circa 5% în termeni reali. Aceasta nu este ceva greu de imaginat. Conform *Proгноzei pieței muncii pe termen mediu (2024-2026)*¹¹ elaborate de „Expert-Grup”, între anii 2024-2026 se așteaptă creșterea salariului mediu real cu ritmuri anuale cuprinse între 4,5-5%. Rezultă că atingerea nivelului de 25 000 de lei al salariului mediu în 2030 este de fapt scenariul de bază care se va realiza datorită forțelor pieței, cu condiția păstrării tendințelor demografice actuale ce determină creșterea deficitului de forță de muncă, chiar și fără vreo intervenție masivă din partea statului. Noi însă ne-am dori ca salariile să crească nu datorită simplului deficit al forței de muncă, care prezintă o constrângere pentru mediul de afaceri, ci datorită creșterii accelerate a productivității ca urmare, de exemplu, a unor avansuri tehnologice importante susținute de stat. În final, chiar dacă am admite că inițiativele președintelui Republicii Moldova ar putea avea un impact semnificativ asupra salariului mediu, observăm că mandatul acestuia se va sfârși în anul 2028, nu 2030.

Tabelul 2. Evoluția prognozată a salariului mediu lunar

	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Câștigul salarial mediu lunar brut, lei	14 069	15 485	17 042	18 757	20 644	22 720	25 006
Rata necesară de creștere a câștigului salarial mediu lunar brut, %		10.06	10.06	10.06	10.06	10.06	10.06
Inflația medie anuală prognozată, %	4.7	5.3	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0

Sursa: Calculele autorului bazate pe datele BNS, BNM și MDED

În aceeași ordine de idei, angajamentul privind **salariul minim lunar de cel puțin 10 000 de lei** către anul 2030 nu pare a fi foarte ambițios și, mai ales, eșuează în raport cu obligațiile pe care Republica Moldova și le-a asumat în cadrul procesului de integrare europeană. Conform *Directivei 2022/2041 a Parlamentului European și a Consiliului privind salariile minime adecvate în Uniunea Europeană* din 19.10.2022, pe care Moldova trebuie să o transpună, pentru a ghida evaluarea gradului de adecvare a salariilor minime legale,

¹⁰ http://alegeri.md/w/Programul_electoral_al_candidatului_PAS_Maia_Sandu_la_alegerile_preziden%C8%9Biale_din_2020

¹¹ <https://www.anofm.md/ro/node/20474>

statele folosesc valori de referință orientative, cum ar fi 60 % din salariul median brut și 50 % din salariul mediu brut¹². În Republica Moldova deocamdată lipsesc statistici oficiale cu privire la salariul median, iar dacă folosim drept referință salariul mediu, atunci către anul 2030 salariul minim ar trebui să ajungă la 12 500 de lei (jumătate din 25 000 de lei).

Un alt angajament electoral din domeniul socio-economic ține de acordarea unui „**adaos de 3 000 lei pe lună timp de 12 luni pentru fiecare tânăr și tânără care se angajează** la primul loc de muncă în domeniile strategice pentru economia națională”. Principial, propunerea de a aborda inactivitatea economică a tineretului este salutară, ținând cont de numărul mare de tineri NEET (care nu lucrează și nici nu studiază), a căror proporție a constituit 25,3% din totalul tinerilor în vârstă de 15-34 ani (trimestrul II 2024). Efortul financiar necesar este greu de estimat fără vreo apreciere prealabilă a eficacității acestor măsuri și, respectiv, a numărului de tineri care ar putea să se angajeze la primul lor job datorită acestui stimul. Dacă din numărul de tineri NEET îi excludem pe cei care nu lucrează din cauza responsabilităților familiale, rămân 72 237 de persoane. Dacă presupunem că eficacitatea măsurii este de 100%, adică toți acești tineri se angajează la primul lor loc de muncă, atunci finanțarea anuală ar putea necesita până la 2,6 miliarde lei (sau 2,4% din veniturile BPN aprobate pentru anul 2024 sau 0,9% din PIB realizat în anul 2023), ceea ce este destul de costisitor, având în vedere și alte angajamente existente sau propuse. În afară de costuri, un aspect care trezește dubii este intenția statului de a identifica „domeniile strategice pentru economia națională” și de a interveni pe piața muncii în baza acestui criteriu. Una din funcțiile economiei de piață este alocarea eficientă a resurselor, inclusiv a celor umane. Firmele mai productive obțin mai multe venituri, care le permit să ofere salarii mai mari și să atragă mai multă forță de muncă (sau forță de muncă mai bună). Ingerința statului în acest proces natural face ca resursele să fie alocate spre ramuri „strategice” în detrimentul ramurilor mai performante, ceea ce reduce eficiența totală. Ca intervenția statului în anumite ramuri să fie justificată, trebuie să existe un eșec al pieței, iar din programul candidatei nu este clar în ce constă acesta.

Renato Usatîi

Liderul „Partidului Nostru”, Renato Usatîi, s-a lansat în campania electorală prezidențială cu un program cu sloganul „*Doar pentru Moldova*”¹³. Documentul mai degrabă seamănă cu o listă de cumpărături decât cu un program detaliat, conținând un șir de propuneri scurte din diverse domenii: sistemul politic, lupta cu corupția, relansarea economiei, dezvoltarea infrastructurii, agriculturii, protecția socială, educație și cercetare, politica externă, reintegrarea țării etc. În program, nu se ține cont de faptul dacă angajamentele propuse pot fi realizate în limitele atribuțiilor președintelui, nu se precizează instrumentele de implementare și nici sursele de finanțare.

Unele din obiectivele socio-economice înaintate de candidat sunt similare celor din programele altor concurenți și se referă la **indexarea pensiilor și prioritizarea produselor agricole autohtone în cadrul achizițiilor publice**. De asemenea, ca și unii alți candidați, Renato Usatîi propune **crearea unei bănci de stat**, cu precizarea că misiunea acesteia va fi „să echilibreze piața de creditare, în special rata dobânzilor”. Însăși ideea înființării unei bănci de stat nu este lipsită de rațiune, ca o modalitate de a îmbunătăți accesul întreprinderilor la finanțare, cu toate că există și riscul de corupție și de folosire a băncii ca vehicul pentru finanțarea intereselor politice, în detrimentul considerentelor economice (exemplul „Băncii de Economii”). În același timp, manipularea ratei dobânzii nu ar trebui să fie scopul unei bănci de stat, fiindcă

¹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022L2041#d1e662-33-1>

¹³ <https://rup2024.md/platforma-electoralala/>

politica monetară este prerogativa Băncii Naționale a Moldovei, care deja are în arsenalul său instrumente de intervenție și – important – este independentă politic de Guvern, spre deosebire de o bancă de stat.

În program se propun unele măsuri care vin în contradicție cu principiile economiei de piață, cum ar fi **achitarea salariilor angajaților Căii Ferate a Moldovei din bugetul de stat**, contrar principiilor OCDE de guvernare corporativă a întreprinderilor de stat, sau **„crearea unei companii aeriene de stat pentru a oferi bilete mai accesibile”**. Cea din urmă propunere, pe lângă faptul că presupune irosirea banilor publici pe ceva ce nu ar trebui în general să fie un obiectiv al politicii de stat (biletele nu trebuie să fie nici scumpe, nici ieftine, prețul lor trebuie să fie așa încât să fie asigurat un echilibru între cerere și ofertă în condiții de concurență liberă), de fapt riscă să producă un efect invers celui scontat. Subvenționarea de către stat a costurilor unei companii aeriene cu scopul ieftinirii билетelor poate elimina de pe piață companiile aeriene concurente, ceea ce va conduce la crearea unui monopol și, respectiv, la lipsa presiunii competitive pentru compania aeriană de stat de a oferi servicii cât mai bune la costuri cât mai mici. În plus, această companie este sortită falimentului dacă își propune să vândă biletele la prețuri mai mici, fapt ce o va face dependentă de subvenții din bugetul de stat (adică, statul va trebui să ia bani de la alte sectoare (de exemplu, de la educație, sănătate sau pensii) pentru a finanța un monopol ineficient pe piața de bilete avia.

Printre alte obiective socio-economice „remarcabile”, candidatul mai propune **„crearea Fondului prezidențial de urgență**, care să intervină rapid pentru soluționarea problemelor urgente” (calamități, intervenții medicale etc.)¹⁴. Fondul „va fi finanțat atât din resurse interne private, cât și de parteneri internaționali”, fără să fie specificat cine sunt acești parteneri sau care resurse interne private vor fi utilizate. Crearea unui astfel de fond, în primul rând, ar dubla instituțiile deja existente, cum ar fi fondurile de urgență ale Guvernului (Fondul de rezervă și Fondul de intervenție). În al doilea rând, există modalități mai sănătoase de acoperire a unor astfel de riscuri, bunăoară, asigurările. De aceea, ar fi mai oportun de luat măsuri pentru dezvoltarea și popularizarea în Republica Moldova a serviciilor de asigurări, inclusiv asigurări contra calamităților naturale sau asigurări facultative de sănătate, precum și eficientizarea sistemului de asigurări obligatorii de sănătate, astfel încât acesta să acopere intervențiile necesare.

Vasile Tarlev

Candidatul Partidului Pentru Viitorul Moldovei, Vasile Tarlev, la fel, vine cu un program electoral formulat laconic¹⁵, ca o listă de finalități dorite, fără a preciza care vor fi instrumentele de implementare sau de unde va mobiliza resursele financiare necesare. Programul acoperă un spectru larg de subiecte care adesea depășesc cadrul de atribuții prevăzut pentru funcția de președinte, printre care: relansarea economiei, asistența socială, sănătatea, educația, știința, justiția, democrația, securitatea și politica externă. În linii mari, setul de angajamente socio-economice este similar celor înaintate de alți candidați, cu diferențe de magnitudine.

De exemplu, similar celorlalți concurenți care au propus înființarea unei bănci de stat, Vasile Tarlev la fel menționează un asemenea obiectiv, dar mărește mizele: în programul candidatului se propune **„deschiderea a minimum trei bănci de stat”**, fără precizări despre ce fel de bănci este vorba și care ar fi scopul lor. Ca și Maia Sandu, candidatul își asumă drept obiectiv **„prânzuri gratuite pentru toți copiii** în

¹⁴ <https://www.pn.md/post/renato-usatii-propune-crearea-fondului-prezidential-de-urgenta-pentru-a-ajuta-cetatenii-imediat-cand-acestia-au-nevoie~6703ea850a344c0d1c12385d>

¹⁵ <http://alegeri.md/images/f/fc/Program-electoral-vasile-tarlev-2024-ro.pdf>

școli și grădinițe”. Din program nu lipsește nici **indexarea pensiilor** (pentru care avem deja mecanism de indexare), precum și a indemnizațiilor, burselor și a salariului minim.

Printre angajamentele care ies în evidență comparativ cu programele altor candidați se poate de menționat „**crearea a cel puțin 100 de întreprinderi**, parcuri industriale și zone libere” și „**crearea a cel puțin 120 de mii de locuri de muncă**”. Mai sus noi deja am vorbit despre faptul că statul nu are pârghii pentru a determina în mod direct nivelul salariului mediu, iar rezultatul final depinde de suma deciziilor luate în mod individual de o multitudine de antreprenori. Același lucru poate fi spus și despre crearea întreprinderilor și locurilor de muncă (sperăm că cele 100 de întreprinderi nu vor fi întreprinderi de stat). Așadar, ar fi fost mai oportun ca în program să fie specificate instrumentele cu ajutorul cărora președintele va încuraja înființarea afacerilor și job-urilor.

Alte propuneri din domeniul socio-economic menționate în program sunt destul de generale și deja se realizează într-o măsură sau alta. De exemplu: programe pentru sprijinirea și finanțarea start-up-urilor, dezvoltarea și modernizarea infrastructurii, pregătirea specialiștilor pentru toate domeniile economiei naționale, implementarea programelor de dezvoltare socio-economică regională etc.

Irina Vlah

Irina Vlah candidează în mod independent la funcția de președinte al Republicii Moldova. La momentul scrierii articolului, nu a fost identificat vreun document de program integral, dar există un set de spoturi video publicate pe rețelele de socializare¹⁶, în care sunt prezentate principalele priorități ale candidatei. Oferta electorală a Irinei Vlah conține atât angajamente coerente cu atribuțiile prevăzute de legislație pentru Președintele Republicii Moldova, cât și angajamente care depășesc împuternicirile președintelui. Ca și la alți candidați, obiectivele din program sunt rareori însoțite de explicarea mecanismelor de implementare și a surselor de finanțare. Principalele priorități ale candidatei includ obiective legate de: susținerea inițiativelor de pace, rezolvarea problemei transnistrene, oprirea emigrării și creșterea natalității, reforma justiției, lupta cu corupția etc. Blocul economic include propuneri cum ar fi: crearea unui Consiliu economic care va elabora măsuri urgente pentru relansarea economiei; susținerea industriilor cu valoare adăugată mare – industria prelucrătoare și IT; politici pentru protecția investițiilor interne și străine; politică fiscală flexibilă care să stimuleze dezvoltarea economică; amendamente la legislație care vor simplifica deschiderea micilor afaceri și întreprinderi mijlocii în zonele rurale; investigații pentru fiecare credit luat în ultimii ani (în ce condiții a fost luat fiecare credit și pe ce au fost cheltuiți banii); restructurizarea datoriei externe, obținerea de la partenerii externi unor condiții avantajoase de returnare a datoriilor etc.

Din acestea, propunerea care ne pare mai inspirată este cea despre **investigarea eficienței proiectelor realizate din contul împrumuturilor externe** primite. De fapt, efectuarea regulată a auditului portofoliului de datorii externe al țării și realizarea studiilor de evaluare post-implementare a proiectelor finanțate din împrumuturi externe este una din bunele practici internaționale. Conform *Principiilor UNCTAD privind promovarea creditării suverane responsabile*¹⁷, precum și recomandării Parlamentului European din 17.04.2018¹⁸, țările trebuie să efectueze audituri regulate ale datoriilor publice. Aceste audituri ar trebui să conțină analiza motivelor din care a fost contractată datoria, a condițiilor, a modului cum au fost

¹⁶ <https://t.me/irinavlahofficial/863>

¹⁷ https://unctad.org/system/files/official-document/gdsddf2012misc1_en.pdf

¹⁸ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0104_EN.html

gestionate proiectele și care a fost impactul lor – atât asupra finanțelor publice, cât și asupra bunăstării populației. În Moldova, aceste principii se realizează doar parțial. Pe *Platforma pentru gestionarea asistenței externe*¹⁹ pot fi găsite fișele proiectelor cu principalele date pe scurt despre proiecte și rezultatele lor, iar Ministerul Finanțelor publică anual un *Raport privind asistența externă acordată Republicii Moldova*, care conține informații generalizate despre volumul asistenței externe, principalele sectoare beneficiare și principalii creditor/donatori, dar fără evaluarea performanței proiectelor concrete. Nu a fost efectuat niciodată un audit complet al întregului portofoliu de proiecte, inclusiv al celor vechi. Curtea de Conturi a realizat doar câteva audituri anuale ale performanței managementului datoriei de stat, ultimul raport de audit publicat fiind pentru anul 2018²⁰. Chiar și aceste audituri realizate s-au limitat la verificarea parametrilor financiari, fiind omise aspectele non-financiare (eficacitatea proiectelor, necesitatea contractării lor, impactul economic și social). Studiile de evaluare post-implementare a proiectelor de asistență externă, la fel, nu se realizează în mod regulat, ci rareori, de obicei la inițiativa creditorilor/donatorilor. Din aceste considerente, propunerea ca statul să aducă mai multă lumină asupra impactului proiectelor realizate din banii împrumutați este o inițiativă potrivită.

În ceea ce privește propunerile legate de susținerea businessului, cum ar fi **sprijinul pentru IMM și a industriilor cu valoare adăugată mare așa ca IT**, ele sunt oportune, dar trebuie de menționat că acestea deja se realizează în cadrul politicilor existente (programe gestionate de Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului, Parcul IT din Republica Moldova etc.).

Referitor la obiectivele sociale, menționate de candidată în intervențiile sale electorale, cum ar fi **indexarea pensiilor și majorarea pensiei minime până la nivelul minimului de existență**²¹, subliniem că pensia minimă pentru limita de vârstă cu stagiul complet de cotizare (2 778 lei la 1 aprilie 2024) deja depășește minimul de existență calculat pentru pensionarii pentru limita de vârstă (2 468 lei în semestrul I 2024). În același timp, pensiile minime de dizabilitate (1 389 – 2 083 lei, în funcție de severitate), într-adevăr, continuă să fie sub nivelul minimului de existență. În orice caz, stabilirea pensiilor depășește aria atribuțiilor directe ale șefului de stat.

Ion Chicu

Ion Chicu candidează la funcția de președinte al Republicii Moldova din partea Partidului Dezvoltării și Consolidării Moldovei, cu un program²² destul de detaliat. Acest candidat recunoaște chiar în programul său limitele atribuțiilor prezidențiale: „*Președintele țării nu are competențe directe pentru a majora salarii și pensii, pentru a stabili prețurile și tarifele, pentru a oferi servicii publice sau pentru a dezvolta infrastructura drumurilor și aprovizionării cu apă*”. Acestea fiind spuse, candidatul continuă cu o ofertă electorală vastă, care totuși cuprinde astfel de domenii. Programul include obiective ce țin de funcționarea instituțiilor statului, situația demografică, pensii și alocații sociale, dezvoltarea economică, pace și securitate, educație, sănătate, mediul înconjurător etc. Pentru multe obiective din program sunt propuse ținte numerice exacte, uneori sunt explicate instrumentele de implementare, însă, ca și în programele altor candidați și candidate, practic lipsește evaluarea numerică a impactului așteptat, precum și mențiunile despre sursele de finanțare.

¹⁹ <https://amp.gov.md/portal/>

²⁰ <https://www.mf.gov.md/ro/content/auditul-datoriei>

²¹ <https://t.me/irinavlahofficial/893>

²² <https://pdc.m.md/ro/news/programul-electoral-al-candidatului-pdcm-pentru-alegerile-preedintelui-republicii-moldova-dl-ion-chicu>

Blocul economic al programului abordează detaliat aspectele politicii fiscale. Cu toate acestea, remarcăm faptul că programul promite generos angajamente doar în sensul **diminuării poverii fiscale** prin tot felul de scutiri și subvenționări („fericire la toată lumea, gratuit, și nimeni să nu plece nemulțumit!”²³), fără a preciza care sectoare sau care categorii ale populației vor trebui să preia povara fiscală ca să asigure acest „picnic gratuit”. De exemplu, se propune „*scutirea pe 6 ani de impozitul pe venitul persoanelor juridice a întreprinderilor de producere din domeniul agroalimentar*” (ne întrebăm dacă de această scutire trebuie să beneficieze și companiile agricole mari transnaționale). Se propune și „*subvenționarea din bugetul de stat a impozitelor aferente plății salariilor pentru companiile create de concetățenii noștri reveniți de peste hotare, timp de 3 ani, în mărime de 100% - pentru afacerile deschise în sate și centrele raionale și în mărime de 50% - pentru cele deschise în mun. Chișinău și Bălți*”. Pe lângă faptul că lipsește o estimare a costurilor acestor măsuri, însăși oportunitatea discriminării între antreprenori anume după criteriul migrațional trezește dubii. E adevărat că trebuie încurajată revenirea emigranților de peste hotare, dar subvenționarea costurilor salariale ale întreprinderilor create de cei care revin de peste hotare distorsionează concurența cu întreprinderile din aceeași ramură și de aceeași dimensiune create de cei care nu au plecat peste hotare, cu riscul de a le elimina pe cele din urmă de pe piață. De asemenea, se propune „*diminuarea cu 2 puncte procentuale a cotei impozitului pe venitul persoanelor fizice, cu 3 puncte procentuale a cotei contribuțiilor achitate la Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat și stabilirea scutirii personale la plata impozitului pe venitul persoanelor fizice la nivelul mărimii duble a minimului de existență*”. De principiu, Moldova într-adevăr ar trebui să pună mai puțin accent pe impozitarea veniturilor (deși presiunea fiscală pe ele în Moldova nu este atât de mare, comparativ cu țările din regiune) și mai mult accent – pe impozitarea proprietății, doar că acest din urmă aspect nu se menționează în program și nu este clar cum anume în buget vor fi compensate încasările ratate din cauza scăderii impozitării veniturilor. În afară de aceasta, candidatul nu aduce lumină asupra faptului cum va fi asigurată coerența reducerii contribuțiilor la BASS cu obiectivul inclus în același program ce ține de indexarea pensiilor și prestațiilor sociale.

Un alt obiectiv major din cele incluse în program este „**majorarea investițiilor anuale ale statului în infrastructura** publică rutieră, de aprovizionare cu apă și canalizare și cea energetică până la minim 10% din PIB, inclusiv din contul emisiilor de eurobonduri pe piețele financiare internaționale”. Republica Moldova într-adevăr are nevoie de investiții masive în infrastructură. Totodată, remarcăm că 10% din PIB înseamnă peste 1 500 milioane EUR anual (dacă luăm PIB-ul anului 2023), ceea ce presupune mobilizarea unor resurse financiare impunătoare cu costuri de deservire semnificative (toată datoria externă a sectorului public la sfârșitul lunii iunie 2024 a constituit 3 397 milioane EUR). Cu așa tempouri de creștere, aproximativ în 4-5 ani datoria externă publică ar putea să depășească limita de 45% din PIB agreată cu FMI, punând în pericol stabilitatea macro-financiară. Însă cea mai mare dificultate o prezintă nu atragerea finanțării, ci mai ales insuficiența capacităților tehnice de implementare a unor proiecte mari de infrastructură ce ar permite o absorbție rapidă a mijloacelor atrase.

Un set de angajamente din program vizează **revitalizarea sectorului zootehnic** cu valoare adăugată sporită, prin oferirea subvențiilor mai mari în cazul livrării producției agrare primare către acesta, stimularea utilizării tehnologiilor moderne de întreținere, nutriție și exploatare a animalelor, consolidarea sectorului de servicii sanitar-veterinare etc. Aceasta ar putea fi oportun în contextul autorizării acordate Republicii Moldova de a livra carne de pasăre în UE. Din păcate, autorul nu prezintă estimări pentru costurile și beneficiile acestor măsuri și nu precizează sursele de finanțare.

²³ https://ro.wikipedia.org/wiki/Picnic_la_marginea_drumului

Andrei Năstase

Andrei Năstase participă la cursa electorală în calitate de candidat independent la funcția de președinte al Republicii Moldova. Candidatul a publicat un document de program relativ scurt²⁴, dar din intervențiile lui publice pot fi desprinse mai multe detalii despre priorități: integritatea teritorială, suveranitatea și neutralitatea țării, asigurarea unei justiții libere și echitabile, dezvoltarea economică și creșterea nivelului de trai al populației²⁵ etc.

Pe partea economică, candidatul exprimă dezideratul general de a „scoate Moldova din sărăcie” prin „**industrializarea puternică a economiei, cu investiții autohtone și străine mari**, iar ca urmare - asigurarea banilor pentru pensii, pentru salarii, pentru educație mai bună, pentru servicii medicale accesibile și de calitate”²⁶. Drept instrumente pentru realizarea industrializării și atragerea investițiilor, candidatul menționează dezvoltarea unui cadru legal clar și echitabil, oferirea stimulentei fiscale pentru sectoare precum agricultura, tehnologia și manufactura; reducerea birocrăției²⁷, fără a da însă suficiente detalii despre aceste stimulente, ca să putem evalua oportunitatea și fezabilitatea lor.

O propunere remarcabilă este **modificarea articolului 47 din Constituția Republicii Moldova** (Dreptul la asistență și protecție socială), astfel încât „pensia să nu fie mai mică decât minimumul de existență, adică 5000 de lei”. Am menționat mai sus că minimumul de existență calculat pentru pensionarii pentru limita de vârstă în prima jumătate a anului 2024 a constituit 2 468 de lei (bănuim că Andrei Năstase a avut de fapt în vedere salariul minim) și că pensia minimă pentru limita de vârstă cu stagiul complet de cotizare a depășit acest nivel, deși pensiile minime de dizabilitate continuă să fie sub nivelul minimumului de existență. În lume există unele țări care menționează în constituțiile lor limite minime pentru pensii, legându-le fie de minimumul de existență, fie de salariul minim, deși această practică nu este răspândită. Majoritatea constituțiilor oferă un cadru general pentru protecția socială, lăsând detaliile specifice, cum ar fi nivelul minim al pensiilor, să fie stabilite separat prin alte acte normative. Oricum, chiar și modificarea Constituției nu rezolvă problema sustenabilității financiare a Bugetului asigurărilor sociale de stat, în condițiile în care numărul de beneficiari de pensii va crește, ca urmare a îmbătrânirii populației, iar numărul de contribuabili va fi în scădere.

O altă prioritate exprimată de Andrei Năstase este similară celei menționate și de Irina Vlah, și anume „**investigarea tuturor deciziilor care au stat la baza îndatorării Republicii Moldova** cu peste 60 de miliarde de lei: cum au apărut aceste datorii, cine se face responsabil, cine are de câștigat, dacă s-au săvârșit acte de corupție, de abuz în serviciu”. După cum am menționat mai sus, auditul portofoliului public de împrumuturi și realizarea studiilor de evaluare post-implementare a proiectelor realizate pe bani împrumutați reprezintă una din bunele practici internaționale, precum și o cerință a UE. Doar că motivul pentru realizarea auditurilor și studiilor de evaluare este nu datoria externă excesivă a statului, cum afirmă mai mulți candidați (datoria externă a sectorului public al Moldovei actualmente nu depășește limitele critice agreate cu instituțiile financiare internaționale, iar dinamica datoriei raportate la mărimea economiei nu arată creșteri dramatice), ci necesitatea de a asigura ordine și transparență în ceea ce privește impactul financiar și social al împrumuturilor contractate.

²⁴ <https://alegeri.md/images/d/d7/Platforma-electorala-andrei-nastase-2024-ro.pdf>

²⁵ https://www.ipn.md/ro/andrei-nastase-voi-fi-garantul-integritatii-teritoriale-suveranitatii-si-8004_1107908.html

²⁶ https://www.youtube.com/watch?v=8sxa9GP_jWQ

²⁷ https://www.ipn.md/ro/eu-pot-fi-presedintele-tau-andrei-nastase-8013_1107738.html

Octavian Țicu

Programul electoral cu care vine Octavian Țicu, candidatul blocului „Împreună” la alegerile prezidențiale, seamănă mai mult cu un program de partid pentru alegeri parlamentare: spectrul de angajamente este mult prea larg pentru aria de atribuții ale unui șef de stat, formulările sunt adesea la plural („vom face”), iar în text se menționează de mai multe ori alegerile parlamentare ce urmează să se desfășoare în 2025²⁸.

Ca și conținut, programul constă dintr-o listă de finalități generale dorite, fără să fie specificate țintele numerice concrete (de exemplu, „**cadre didactice bine plătite și motivate să activeze**”), cu unele excepții, cum ar fi cea despre deschiderea a „**cel puțin 150 000 de locuri noi de muncă**” (despre capacitatea statului de a deschide locuri de muncă deja am discutat mai sus). În cele mai multe cazuri, nu sunt specificate nici instrumentele de implementare, nici termenul și nici modalitățile de finanțare.

Spre deosebire pozitivă de programele altor candidați, programul lui Octavian Țicu conține un compartiment dedicat administrației publice locale, în care sunt abordate întrebări importante ce țin de **autonomia locală, amalgamarea APL-urilor, bugetare participativă** etc. Compartimentul dedicat susținerii agriculturii este, de asemenea, destul de detaliat, deși în mare parte conține cam aceleași angajamente pe care le-am analizat mai sus („**50% de prezență a produselor agroalimentare autohtone pe rafturi**”, „**condiții avantajoase pentru producătorii locali în cadrul achizițiilor publice**”) în contextul necorespunderii lor cu angajamentele internaționale asumate de Republica Moldova.

Unele promisiuni sunt contradictorii, cum ar fi „**reducem drastic practica salariilor în plic**” și „**moratoriu pe controalele inopinate**”, sau propunerile generoase de facilități fiscale pentru business și diasporă concomitent cu asumarea angajamentelor sociale noi ce presupun cheltuieli sporite din bugetul public.

Victoria Furtună

Candidata independentă Victoria Furtună vine cu un program electoral care are meritul de a fi îndrăzneț și de a ieși din clișeele teoriei economice tradiționale²⁹. Din păcate, aici meritele se termină și începe obișnuita lipsă din programele electorale ale candidaților a explicațiilor privind instrumentele și mecanismele concrete de implementare, termenelor, indicatorilor de monitorizare și a modalităților de finanțare. Meniul de domenii abordate în program este larg, de la familie și dezvoltare regională până la justiție și afaceri externe.

Blocul socio-economic al programului include o listă mare de angajamente, multe dintre care trezesc dubii în ceea ce privește atât necesitatea lor, cât și fezabilitatea. Ca să dăm un exemplu, pentru comerțul exterior sunt prevăzute propuneri ca:

- **Cât importăm dintr-o țară, tot atât să exportăm în acea țară.**
- **Importurile vor scădea datorită producției interne.**
- **Aplicarea sistemului 50% din producție pe piața locală, și 50% la export.**

Nu este necesar ca valoarea importurilor să fie egală cu valoarea exporturilor, nici la nivelul comerțului exterior al unei țări în întregime, nici, cu atât mai puțin, la nivelul fiecărui partener comercial separat. În lume nu există nicio țară a cărei balanță comercială să fie egală cu zero, cu excepția, poate, a unor autarhii care nu au relații comerciale cu restul lumii. Nu e o problemă dacă țara are, în anumite perioade, deficite comerciale, cu condiția ca aceste deficite să fie sustenabile (adică să existe alte perioade în care țara să

²⁸ <http://alegeri.md/images/2/26/Program-electoral-octavian-ticu-2024-ro.pdf>

²⁹ <https://alegeri.md/images/4/4c/Program-electoral-victoria-furtuna-2024-ro.pdf>

aibă excedente comerciale sau să existe fluxuri de valută care provin din alte tipuri de tranzacții cu restul lumii, suficiente pentru acoperirea deficitelor comerciale). Nici substituirea importurilor prin producție locală nu reprezintă un scop în sine, pentru că deseori importul este o soluție mai eficientă. Diferite țări sunt dotate cu resurse în mod diferit și, respectiv, au diferite avantaje în producerea diverselor bunuri. Este mai judicios ca țara să se specializeze în producerea acelor bunuri, pe care le poate fabrica la cele mai mici costuri, și să importe celelalte bunuri din țările care le produc mai ieftin, decât să încerce să producă de sine stătător toate tipurile de bunuri. În final, într-o economie liberă, nu este necesar ca statul să stabilească, în locul agenților economici, pe ce piață aceștia trebuie să-și vândă marfa, internă sau externă. Excepție pot fi numai anumite situații speciale, cum ar fi, de exemplu, necesitatea stringentă de a asigura securitatea alimentară a țării, cu toate că și în aceste situații intervenția statului trebuie clar justificată.

Tudor Ulianoschi

Candidatul independent Tudor Ulianoschi a lansat un program electoral cu sloganul „*Moldova normală ești TU*”. La momentul scrierii articolului, nu a fost publicat un document de program integral, dar există o serie de postări pe rețelele de socializare și pe site-ul oficial al candidatului, în care sunt explicate prioritățile³⁰. Subiectele abordate includ procesul de integrare europeană, accesul la educație și asistența medicală, dezvoltarea economică, susținerea agriculturii și dezvoltarea regională.

În cadrul blocului economic al programului, candidatul își asumă mai multe angajamente legate de dezvoltarea economică și socială a Republicii Moldova. Printre acestea, se menționează **facilități fiscale pentru business**: „*pentru a stimula angajările, companiile care creează locuri de muncă în sectoare strategice vor beneficia de scutiri de taxe*”. Mai sus am vorbit deja despre faptul că intervențiile statului în sectoarele pe care le-a identificat drept strategice pot conduce la scăderea eficienței totale, la fel cum am vorbit și despre faptul că **favorizarea producătorilor autohtoni în cadrul achizițiilor publice** („*în procesul de achiziții publice, vom acorda prioritate companiilor naționale, susținând astfel producția internă*”) este dubioasă din punctul de vedere al respectării angajamentelor Republicii Moldova în cadrul OMC.

Mai nou, candidatul promite să „*solicite revizuirea tuturor contractelor de creditare ale Republicii Moldova, atât pe plan intern, cât și extern, pentru a identifica termenele și dobânzile exagerate, care împovărează țara*”. Salutăm intenția candidatului de a diminua pentru stat povara deservirii datoriilor, dar ținem să menționăm că reexaminarea acordurilor de împrumut deja semnate nu va avea mult sens practic pentru reducerea dobânzilor. Acordurile de împrumuturi externe publice se negociază cu creditorii de către Guvern și se ratifică de Parlament, adică de aleșii poporului, și este puțin probabil să poată fi modificate retroactiv și unilateral. Sens practic are numai asigurarea transparenței condițiilor de contractare a împrumuturilor noi în procesul de negociere. Trebuie de menționat și faptul că dobânzile la împrumuturile publice externe nu sunt, de regulă, exagerate, multe din ele fiind acordate în condiții concesionale, la rate mai mici decât cele de piață.

30

<https://www.facebook.com/ulianovschi.tudor/posts/pfbid02a2f8oP7GULSJoZADjndaTXp2TxhDrMmEryrKmJicwmSEVGpE7h57JyNf76UJZtAHl>

Natalia Morari

Natalia Morari, candidată independentă, s-a lansat în campania electorală cu un program numit „Moldova nouă”³¹, care „propune soluții inovatoare, menite să revitalizeze economia, sistemul de justiție și alte sectoare esențiale”³². Punctul forte al programului este că acesta, spre deosebire de ofertele electorale ale multor alți candidați, pe lângă simpla enumerare a finalităților la care dorește să ajungă, mai specifică și instrumentele concrete de realizare a obiectivelor. Punctul slab al programului este că măsurile socio-economice propuse sunt adesea inoportune, dacă nu contraproductive, și nu au suport teoretic și empiric.

Un exemplu în acest sens reprezintă propunerile de **anulare a independenței Băncii Naționale a Moldovei** și forțarea unei politici monetare expansioniste. În program se afirmă că „*independența Băncii Naționale este un anacronism care nu corespunde intereselor societății în acest stadiu al dezvoltării noastre*” (și nici necesităților unor escroci fugari, observăm între paranteze). „*Nu ne putem permite o simplă coordonare a proceselor economice cu Banca Națională. BNM trebuie să fie integrată strict în modelul general de transformări, deoarece va fi unul dintre instrumentele de mobilizare a resurselor financiare pentru reforme*”.

Trebuie să menționăm că independența băncii centrale este esențială pentru asigurarea stabilității economice și financiare a țării. În primul rând, atât teoria economică, cât și practica arată că capacitatea unei bănci centrale de a realiza politica monetară fără ingerințe politice este o componentă esențială a capacității sale de a controla inflația. Deoarece în această privință există un consens larg, practic toate economiile avansate și multe țări în curs de dezvoltare au în prezent bănci centrale independente. Dovezile empirice arată că evoluția către independența băncilor centrale corelează cu scăderea pe termen lung a inflației și, datorită acestui fapt, țările lumii tind să crească independența băncilor centrale. Independența băncii centrale oferă protecție împotriva populismului economic. Atunci când o bancă centrală nu este independentă de guvern, politicienii pot exercita asupra ei presiuni pentru promovarea politicii monetare expansioniste (cum ar fi tipărirea de bani pentru stimularea economiei în preajma alegerilor), ceea ce poate aduce beneficii pe termen scurt, dar produce inflație ridicată pe termen lung. Politicienii tind să favorizeze ratele scăzute ale dobânzii pentru a stimula economia, dar și pentru a reduce costurile de deservire a datoriei publice. Cu toate acestea, ratele scăzute pot încuraja îndatorarea excesivă atât în sectorul privat, cât și în sectorul public. Un exemplu recent este Turcia, unde menținerea ratelor dobânzilor la un nivel scăzut, prin ingerință politică, în pofida majorării inflației, a dus la creșterea vertiginoasă a prețurilor locuințelor și numai a înrăutățit criza costului vieții. În Argentina, presiunea politică exercitată asupra băncii centrale pentru finanțarea deficitelor bugetare a condus la crize repetate de inflație galopantă și la instabilitate economică prelungită. Independența băncii centrale asigură și credibilitatea politicii monetare: atunci când publicul și investitorii au încrederea că banca centrală va acționa conform obiectivelor sale, protejată de asalturi politice, scade incertitudinea și riscurile, respectiv scade și costul capitalului, inclusiv și pentru guvern.

În program apare și ideea recurentă, dar greșită, că **activele de rezervă ale BNM ar putea fi cheltuite pentru susținerea dezvoltării economice**: „*Avem capitaluri ieftine și pe termen lung, dar acestea sunt ascunse de economia noastră în conturile Băncii Naționale în străinătate.*” Propunerea candidatei este ca „*în cazuri de importanță deosebită pentru economia țării, atunci când acțiunile unui potențial investitor sunt tranzacționate pe piețele bursiere publice, Banca Națională poate, în cadrul diversificării rezervelor valutare, să participe la capitalul investitorului în proporție de până la 10% din mărimea rezervelor*

³¹ <https://nataliamorari.md/programul-meu/>

³² <https://paranteze.md/news/natalia-morari:-moldova-noua%22-un-program-nestandard-curajos-si-reformator-pentru-viitorul-tarii>

valutare.” Aici trebuie să spunem că activele de rezervă ale BNM reprezintă o pernă de siguranță care permite protejarea economiei de șocurile externe. Rezervele nu pot fi cheltuite pe orișice, pentru că în caz de insuficiență a rezervelor rămânem dezgoliți în fața crizelor valutare. De asemenea, rezervele trebuie să fie diversificate, dar nu pot fi investite în oricare activ. Rezervele valutare trebuie să aibă două trăsături: (1) lichiditatea (disponibilitatea lor imediată) - de aceea BNM le păstrează numai în active internaționale foarte lichide, cum ar fi valutele liber convertibile în numerar sau în cont, titlurile de valoare în aceste valute și aurul monetar; și (2) siguranța, ceea ce înseamnă că rezervele se păstrează doar în instituții financiare de încredere sau în instrumente cu risc scăzut emise de instituții cu o reputație foarte bună. Activele sub formă de participații în capitalul „potențialilor investitori” nu corespund criteriilor de lichiditate și siguranță și deci nu pot (și nici nu trebuie) să fie parte componentă a rezervelor valutare a unei bănci centrale.

În final, nu putem să nu remarcăm faptul că unele măsuri incluse în programul inovator sunt inspirate din trecut:

- *„La crearea modelului economic propus, trebuie să aplicăm anumite elemente ale economiei planificate pentru sectoarele economice promovate. **Vor trebui create planuri cincinale și monitorizate strict etapele implementării lor.**”*
- *„În anii '90, Parlamentul a obligat BNM să aloce băncilor comerciale cu o dobândă de 0,5% anual, resurse necesare pentru finalizarea clădirilor cooperative. ... De asemenea, în prima etapă, voi începe finanțarea programului ipotecar cu resursele BNM la o dobândă de 0,5% anual.”*

Nu vrem să demonizăm tot ce a fost în trecut, dar nici nu ne însuflețește revenirea la practicile anilor '90, cu anularea reglementărilor și regulamentelor, amnistia capitalului, amnistia fiscală (tot propuneri din program) și alte cadouri râvnite de interlopi.

Concluzii

Pretendenții la postul de Președinte al Republicii Moldova fac adesea promisiuni iresponsabile, ce nu pot fi îndeplinite deoarece depășesc cadrul legal de atribuții prevăzut pentru această funcție de stat, nu au mecanisme de implementare ori surse de finanțare, sau nici nu trebuie îndeplinite pentru că nu livrează societății niciun beneficiu sau chiar îi dăunează. Acest comportament al candidaților nu este inofensiv. Astfel de campanii nu numai că nu reușesc să abordeze provocările reale pentru activitatea unui șef de stat, dar și erodează încrederea alegătorilor în eficiența scrutinelor ca instrumente democratice. Lupta politică prin lansarea promisiunilor populiste înlătură discursul autentic despre rolul Președintelui în realizarea politicii externe a statului, asigurarea securității și integrității teritoriale a țării și altor atribuții nemijlocite pe care le are.

Întrebările pe care ar trebui, de fapt, să le abordeze candidații și candidatele la postul de Președinte al Republicii Moldova includ, de exemplu: cum vede candidatul sau candidata asigurarea securității țării în condițiile actuale? Ce măsuri consideră că trebuie întreprinse pentru a preveni eventuala agresiune armată împotriva țării? Cum va proceda în cazul în care acest risc se va materializa? În calitate de garant al integrității teritoriale a țării, cum își vede relațiile cu raioanele din estul Moldovei și UTAG? Ce subiecte de interes național consideră că ar trebui să fie scoase la un eventual referendum? etc. Nu în ultimul rând, ar trebui să apară și propuneri legate de educația electorală a populației, pentru că anume alegătorii informați vor asigura o funcționare adecvată a principiilor democratice în stat, fapt ce ține de mandatul unui Președinte autentic.

Obiectivele asumate trebuie să aibă ținte clare și credibile, să fie susținute de instrumente și mecanisme de implementare și să se bazeze pe niște modalități de finanțare realiste.